

WHITHER, BRIDE, WHERE DO YOU GO

Whither, bride, where do you go
Since the house's like a beehive
And the groom's like an angel,
Neither drinks nor smokes,
Thinks only of his work?
Such a beautiful bride
Is worth more than four oxen.
The oxen are good to plough with
The bride as hostess in the house
is most fit.
Bridegroom's mother, come out
and look,
Climb on that big log to see
What daughter I bring to thee.
Don't put on your woollen skirt,
For your daughter is not old.
She is young and very pretty,
She can work as a busy bee.
Those who invite the wedding
guests
Shouldn't stay or ever rest.

2502

O, MOARTE, CE ȚI-AȘ PLĂTI

- O, moarte, ce ți-aș plăti,
Viță verde iadăra,
La mine de n-ai veni!
Daț-aș aor și arjînt
Să nu mă bagi în pământ!
- O, omule, ce grăiești,
Cât ai vre tu să trăiești?
Copacu-i cu rădăcină
Și-a lui vreme încă vine:
Uscă-i-se crengile,
Sacă-i rădăcinile;
D-apoi tu că ești de lut,
Cum nu-i mere în pământ?
Acolo nu trebe nemnic,
Nici aor, nici arjînt;
Da-ș-ar domnii ce ș-ar da
Numa să poată scăpa,

Alexa Gavril BĂLE

Remedii populare folosite în tratamentul bolilor la animale

(pe Fișculaș - Țara Chioarului)

Într-o istorie exhaustivă a medicinei, indiferent că vorbim de cea umană ori a animalelor, nu se va putea face abstracție de rădăcinile populare, empirice, ale acesteia.

Primele observații privitoare la boli, primele remedii, primele tehnici și protocoale de tratament își găsesc originea în cunoștințele populare, care s-au dezvoltat odată cu evoluția civilizației și, prin aprofundare, prin acumulare de experiență, s-a ajuns la medicina "rațională", adică științifică de astăzi.

Considerăm necesară cunoașterea metodelor de tratament străvechi din mai multe motive. Aceste remedii privitoare la bolile și tratarea animalelor constituie un material folcloric extraordinar care, deși, uneori, ineficiente în practică, rămân, totuși, oglinda unor concepții, a unor trepte de evoluție a medicinei veterinare, fac parte din istoria acesteia. Am mai putea adăuga că metodele empirice de tratament, mai ales cele care se referă la folosirea plantelor, pot inspira noi medicamente.

Medicina populară, indiferent că avem în vedere omul ori animalul, se poate împărți în două categorii:

- o parte mistico-magică, ce se ocupă de credințele privitoare la cauzele, manifestările și eventualele tratamente ale bolilor, bazându-se pe misticism și magie;

- o a doua parte, empirică, laică, care se preocupă de aplicarea remediilor populare (botanice, casnice, animale ori industriale).

Lucrarea de față va trata câteva aspecte privitoare la latura empirică, laică a medicinei populare, prezentând câteva remedii utilizate într-o zonă periferică a Țării Chioarului, mai precis în satele de pe Fișculaș (Șișești, Unguraș, Rus, Groși, Dumbrăvița, Cărbunar, Șindrești, Bontăieni, Cărpiniș, Șurdești, Dănești, Negreia, Cetățele).

Remediile botanice, casnice, animale vor constitui materialul unei alte lucrări, deocamdată oprindu-ne la remediile industriale utilizate în medicina empirică, aspecte care nu au mai fost tratate până acum în lucrările de specialitate.

Dat fiind faptul că satele de pe Fișculaș se află în apropierea unor zone industriale vechi de câteva sute de ani (orașele Baia Mare, Baia Sprie, Căvnic), unele produse industriale, încet-încet au intrat în arsenalul metodelor empirice de tratament la animale.

Amintim astfel: benzina, motorina, uleiul de motor ars, dinamita, pirita, carbidul, praful de pușcă din fitil, silitronul (azotatul de potasiu).

Benzina și motorina se utilizează la tratamentul ectoparazitozelor (păduchi, râie, căpuși) la vaci, oi, porci, cai și la alungarea muștelor (se stropesc animalele) în verile toride. Benzina s-a mai folosit și la plăgi, mai ales plăgile de castrare la porci.

Uleiul de motor ars este folosit în cazul unor indigestii gazoase, în meteorisme, când "se umflă vaca", administrându-se oral.

Dinamita, frământată bine are două utilizări în etnoiatrie, cea mai largă fiind la șchiopul oilor (unde se mai utilizează și îngrășământul chimic). Piciorul, unghia afectată, se spală bine, se curăță până la sânge, se spală, iar, cu apă în care s-a dizolvat piatră vânăță, se unge cu dinamită muiată și se leagă cu o cârpă curată.

Dinamita se mai administrează și în gălbează la oi și vaci.

Fâș, fâș,
Pân pâiș,

Țac, țac,
Pân copac.

Pirite, din depozitele din jurul oraşului Baia Mare și Cavnic, se dădea la porci "ca să se-ngraşe", de asemeni mai folosindu-se în ulcerul lingual la bovine. Se mai dădea, amestecat cu mălai, la găinile bolnave.

Praful de pușcă din fitil se utiliza pe scară largă în Şişeşti și Unguraş la ulcer lingual ("gaură-n limbă") la vaci. Se scotea limba afară, se ținea bine cu o bucată de cârpă, să nu alunece, locul frecându-se bine-bine cu o altă cârpă, aspră, de cânepă, până la sângerare, după care se presăra praful de pușcă.

Carbidul, pe lângă faptul că se bracona cu el, aruncându-se bulgări mari în dâlboanele cu pești, iar aceștia amețeau, încă mai era folosit pentru a ucide câinii și șoarecii, punându-se carbid pisat în mămăligă sau făină de porumb, animalele, consumând, mureau în urma gazului degajat.

În șchiopul oilor, carbidul, topit în apă, se pune pe piciorul bolnav, legându-se apoi cu o cârpă. "Cirul" de carbid mai era folosit pe răni. Țăranii din jurul Băii Mari, în anii când erau multe cârțițe și le stricau pajiștile fânețelor, le combăteau cu carbid. Se pune într-o gaură de cârțiță un bulgăre cât un ou de găină și se turna apă și se astupa gaura. Gazele rezultate sufocau cârțița.

Silitronul (azotatul de potasiu), procurat de la flotațiile de minereu, îl foloseau în scară largă, mai ales în Şişeşti, în cazul indigestiilor la bovine, dar și "în contra sângelui", adică pentru a subția sângele vacilor, evitându-se "slobozitul" de sânge.

Sunt câteva din "leacurile empirice" folosite. Încheind, voi menționa utilizarea unor medicamente de uz veterinar în afecțiuni ce nu au nici o legătură cu acel medicament. Astfel, la găini, când erau bolnave, murind pe capete, li se dădea "apă din distol de oaie", adică *tetraclorură de carbon* din *Fasciosanul ovin*.

La oile cu infecții la picioare, li se pune *entomoxan*, produs utilizat pentru combaterea paraziților externi (păduchi, râie).

Deși absolut nejustificată utilizarea produselor industriale menționate în tratamentul unor afecțiuni la animale, am considerat necesară prezentarea lor pentru că, vrând-nevrând, au făcut și poate că mai fac parte din arsenalul terapeutic empiric, cu alte cuvinte, sunt parte a etnoiatriei.

Surse bibliografice: Alexa Gavril BĂLE, "Leacuri pentru vite", ed. Cybela, Baia Mare, 1993; Ingeborg BOGDAN, "Remedii populare folosite în bolile animalelor", ed. Ceres, București, 1989; Constantin SIMIONESCU, Nicolae MOROȘANU, "Pagini din trecutul medicinei veterinare românești", ed. Ceres, București, 1984.

Tache Papahagi: Stână din Țara Oașului, având durata unei veri, Cămărzana, 1926 ("Images d'ethnographie roumaine", vol. I, Paris, 1928, p. 91)

Hoțul De la hoț învăță.

Da-ș-ar aor cu chila
Și arjînt cu feldera,
Numa-n pământ n-ar intra.

DEATH, I WOULD PAY YOU A LOT

Death, I would pay you a lot,
Green ivy tendril, ivy leaf,
If you only took me not.
I would give you silver, gold
If you gave me some years more.
Good man, what's that I could
give
How long would you want to
live?
Tree roots though they run so
deep
Nor do trees for ever live:
Their old branches dry and wither
Their old roots lose the sap and
water.
Then thou who art made of dust
How could you for ever last?
Where you'll go to stay for ever
There's no need for gold or silver;
Those who're rich would try to
buy
Their right never to die.
They would give you pounds of
gold
Pails of silver, all they hold,
To escape their tomb and doom.

Colecția SANDA GOLOPENȚIA

Hori ale femeilor din Breb

(Din volumul în curs de apariție
*Folclor din Maramureș/Folklor
from Maramureș*)

2503

MĂICUȚĂ, CÂND M-AI FĂCUT

Măicuță, când m-ai făcut
Nimnică nu te-o durut
Num-on geget la pticior
C-ai gândit c-oi fi fecior.
Dar când m-ai văzut că-s fată
Tăte te-o durut odată.

(Floare Ciuc, 25.VIII.1978)

MAMA, WHEN YOU GAVE ME BIRTH

Mama, when you gave me birth
Nothing pained you, nothing hurt
Just one toe that ached a bit

Since I was a boy, you thought.
When you saw the girl I was
Everything hurt you all at once.

2504

DE-AȘ AVE MAMĂ ȘI TATĂ

De-aș ave mamă și tată
Aș trăi ca banu-n ladă.
D-așe n-am, numa măicuță
Și trăiesc ca cucu-n frundză.

Pi amu nu știu ce-aș mai lega dă ie.
Nu știu ce-aș mai lega.
De-aș ave mamă și tată
Aș trăi ca banu-n ladă.
M-or dudăi aceia.
Io am poruncitori.
(Mărie Sima a lu Vasalie a Chirilesii,
25.VIII.1978)

IF MOTHER AND FATHER WERE
GIVEN ME

If mother and father were given
me,
Like a little coin in a chest I'd
be.
With just my mama I live instead
Like a cuckoobird in a leafy
wood.
I don't know now what I could
still attach to it. Don't know
what I could attach.
If mother and father were given
me
Like a little coin in a chest I'd
be.
They'll yell after me.
Me, I have orderers [people who
order me around].

2505

CE-MI PASĂ DUP-ON DRĂGUȚ

Ce-mi pasă dup-on drăguț:
Ca și dup-on sir de struț.
Când îl scap din mână gios
Îmi ciunt altu mai frumos.

Colecția ALEXA GAVRIL BÂLE

Cum/ce să faci în cazul îmbolnăvirii vitelor

La vaci

Ca să se scoale vaca de jos, când se rădică greu, o înțepi cu sula în vârvu cozii.

*

Când ține vaca laptele, îi dai pită cu sare, ori ceapă. Când te duci la muls, îi duci o poamă, ori o coajă și-i dai și vorovești cu ea.

*

Dacă vacile n-au poftă de mâncare, le dai câte o oiagă de trinci.

*

Când hierbe groștioru pe lapte și se rădică-n sus din oală, îi de slobozît sânge la vacă. Se poate tăie din vârvu pintenului, până la viu, de cură sângele cel rău. Mai poți slobozi și din coadă. Speli bine vârvu cozii, o-ncrești cu un cuțit și freci coada să curgă sângele rău.

*

Vacile care scătărăjesc cu picioarele înainte, se străpung de rărunți, cele care scătărăjesc înapoi, se străpung de splină.

*

Iarna să nu dai apă rece la vaca a fâta că se mișcă vițelu în ié și se-ntoarce, ori poate muri. Dai numai apă dezmoțită.

Când se moaie vremea să nu dai otavă la vacă, că se moaie și ié și se pot închide la bândigăi.

*

Vacile udă sânge după fân cu sare. Încep mai ales după ce la bagi pe grajd și mănâncă fân uscat. Vara, cându-i anu ploios, ca să nu se strice fân, omu pune sare când îl face claie.

*

Vițeei udă roșu după apă multă. Sunt vițee care după întărcare beau apă multă, crezând că-i lapte.

*

Când se-ncuie vaca la rânză, îi dai trinci, o jumătate de litără, cu tarhon și cu sare, pe gură.

*

La diaree la vaci, să le dai mălai, grăunțe, fript pe șpori, pe inima goală, că le trece.

*

Vacile care mănâncă multe vejii, fac gaură-n limbă. Atunci trebuie să amesteci unsoare de porc cu piatră acră și se dă pe rană până la sânge.

*

Până nu scot vacile abur pe gură, când răsufală, nu-i frig în grajd iarna.

*

Când se borșește laptele la vacă, înseamnă că-i a fâta.

*

Când vaca-i aproape de a fâta, i se-ncopciază țâțele.

*

Dacă-i dai secară la vacă, se face mult groștior.

*

Zama de rădită-i bună la-ncuietură de rânză. Tare bine râgăiesc după ié.

*

La vaca a fâta îi joacă o dungă pe spate. Alții zic că dunga de la picioarele dinapoi joacă.

Ce-i aceea:
O gaură fără fund

Ce o au fetele
Și nu le șede rău.

La oi

Iarna, oile nu-i bine să mănânce omăt, ori să beie apă de pe omăt că leapădă. Nu trebe să fugă pe gheață, iar pragu la grajd să nu hie pre înalt, să nu dăie cu pânțele în el, că leapădă. Iezelea trebe să hie lungă, să-ncapă tăte, să nu se-nghesuie, ori să se-mpungă de la mâncare că iară-i bai și pot lepăda.

*

Oaia, cându-i a fâta, face între țate o rotiță țapănă, cât roata de fus. Atunci îi arăduit mielul în ié.

La cai

Ceai de frunză și crenguțe de zmeură se dă în aprindere de plămâni, ori în răceli la cai, da' și la alt fel de marhă.

*

Ceai de rădăcini de viorele se dă când tușesc rău caii.

*

Pe bățături de ham, îs bune frunze de curechi, ori pe arsuri.

*

Moare fiartă cu găinaț de găscă la cai când au râie.

*

Pe răni la cai, când lucră la pădure și se lovesc de cioturi, ori în pietre, îi bun ceaiul de scoarță de ulm. Se spală rana cu ceaiul, după ce se pune cărbune pisat, din os de porc.

*

Când se-ncuie caii, îi bun ceaiul de țelină, din rădăcină. Iară când tușesc, îi bun ceaiul din frunze de țelină.

*

La cai, când tușesc, le dai un deț de oloi de casă în care s-a topit pucioasă. Se pune-n lins și cu hrean hroșnit.

*

La mâncărime de piele la cai, îi bună apa cu sare și cu arămită.

Colecția MARIA ȘERBA

Creșterea animalelor pe Valea Cosăului

Alături de agricultură, creșterea animalelor este una din ocupațiile străvechi ale locuitorilor din zona Cosăului - satele Călinești, Budești, Sârbi, Cornești, Ferești. Condițiile geografice sunt prielnice acestei ocupații. Munții cu pășuni întinse, iarbă grasă și hrănitoare, dealurile din jurul satelor, care sunt în cea mai mare parte fânețe (60-70%), asigură hrana necesară pentru un mare număr de animale. S-au crescut și se cresc în special vite mari: vaci (bruna de Maramureș), boi, bivoli, cai, apoi oi, capre, porci, păsări de curte.

Analiza materialului osteologic descoperit în urma săpăturilor de la Rogoaze - Călinești, a stabilit cu certitudine prezența ovicaprinelor (Radu Popa, Carol Kacso, Studii și cercetări de istorie veche și arheologic, Editura Academiei, Buc., 1974, p. 573). Documentele din sec. al XIV-lea pomenesc și de creșterea porcilor. În 1778, în posesia iobagilor din plasa Cosău se aflau 449 porcine, 984 boi, 1042 vaci mulgătoare și 21 sterpe, 125 juninci de trei ani, 311 juninci de doi ani, 271 cai și 303 viței (Arhivele Statului, Depozit Sighet, Conscriptii dicale, plasa Cosău). La bovine și cabaline, în primele două decenii ale sec. al XX-lea, numărul acestora se dublează (Îndrumător în arhivele statului, județul Maramureș, Buc., 1974, p. 31).

Pe Valea Cosăului păstoritul se practică în cadrul hotarului satului respectiv, în perioada de primăvară până la 1 iunie, precum și în

**Hoțu strigă:
Prindeți hoțu!**

Dacă-l scap din mână-n tină
Îmi ciunt altu din grădină.

Tă(t) de la mama me asta o știu.
(Ană Bud, 11.X.1977)

WHAT'S A SWEETHEART MEAN TO ME?

What's a sweetheart mean to me?
A single flower in a bunch is he;
If I should let that flower fall
I'll pick me a prettier one, that's all.
If I should let it fall in the mud—
I'll pick me another from the flower-bed.

I know [heard] it from my mother as well.

2506

MUL(T) MĂ-NTREABĂ OAMINII

Mul(t) mă-ntreabă oamini
Ce m-oi fa cu drăguții.
Cu drăguții bine-oi fa:
Cu unu m-oi cununa
Ciia, dracului i-oi da.
Să care cu iei tiperi
Ieu îi las în supărări.
Să poarte cu iei poprică
Că i-am lăsat în nemnică.
Cu cii care i-o lăsat.

(Mărie Sima a lu Vasalie a Chirilesii,
25.VIII.1978)

PEOPLE ASK TIME AND AGAIN

People ask time and again
What I'll do with my young men.
With my men I'll do quite well:
One I'll marry, truth to tell
All the rest I'll send to hell!
Hot black pepper they can carry
I will leave them sad and sorry.
Red paprika they can bear
I have left them all nowhere!
[This is what she will do] With
those she jilted.